

THOMAS HAALAND

ERFARINGER MED VOLD OG RUSMIDLER

En undersøkelse blant
ungdomsskoleelever i en bydel i Oslo

NOTAT
2002:116

Tittel: **Erfaring med vold og rusmidler.**
En undersøkelse blant ungdomsskoleelever i en bydel i Oslo

Forfatter: Thomas Haaland

NIBR-notat: 2002:116

ISSN: 0801-1702
ISBN: 82-7071-399-6

Prosjektnummer: O-1980
Prosjektnavn: Spørreundersøkelse Østensjø bydel

Oppdragsgiver: Oslo kommune/Østensjø Bydel

Prosjektleder: Thomas Haaland

Referat: Notatet er basert på en enqueteundersøkelse av vold og ruserfaring blant ungdomsskoleelever i Østensjø Bydel, Oslo

Sammendrag: Norsk

Dato: Desember 2002

Antall sider: 29

Utgiver: Norsk institutt for by- og regionforskning
Gautstadalléen 21, Postboks 44 Blindern
0313 OSLO

Vår hjemmeside: Telefon: 22 95 88 00
Telefaks: 22 60 77 74
E-post: nibr@nibr.no
<http://www.nibr.no>

Org. nr. NO 970205284 MVA
© NIBR 2002

Forord

Dette notatet er utarbeidet i nært samarbeid med Østensjø bydel i Oslo. Våren 2002 gjennomførte bydelen en spørreskjemaundersøkelse blant elevene på 8., 9. og 10. klassetrinn. Spørreskjemaet som er utviklet ved NIBR, ble i 1999 brukt i de fire byene Drammen, Kristiansand, Oslo og Stavanger, og i 2000 i Skedsmo kommune. Dette gir gode muligheter for sammenlikninger. Analyser og rapportering er utført av Thomas Haaland ved NIBR.

Notatet kan med fordel leses i sammenheng med NIBR prosjektrapport 2000:14: "Vold – konflikt og gjengdannelse".

Oslo, desember 2002

Sidsel Sverdrup
Forskningsjef

Innhold

Forord	1
Tabelloversikt	3
Sammenheng	4
1 Ungdomsundersøkelse i Østnes bydel	5
1.1 Innledning	5
1.2 Kort om datasettet	5
1.3 Sammenlikninger	6
2 Erfaringer med rusmidler	7
2.1 Erfaringer med alle typer rusmidler	8
3 Erfaringer med vold og slagsmål	10
3.1 Voldserfaring, alder og kjønn	10
3.2 Vold: foranledning, utøvere og åsted	11
3.3 Engangshendelser?	13
3.4 Slagsmål	14
3.5 Bruk av våpen i episoder med slagsmål og vold	14
3.6 Erfaring med rusmidler, vold og slagsmål	15
4 Livsstil, livsførsel	17
5 Gjenger: Deltakelse og kjennskap	22
6 Hoppingsmønstre	26

Tabelloversikt

Tabell 2.1	<i>Prosentandel av hver aldersgruppe som en eller flere ganger har drukket øl, vin eller brennevin, og som en eller flere ganger har vært beruset, i perioden januar – april 2002. Tall fra SIFAs undersøkelse i kursiv og i parentes .....</i>	7
Tabell 2.2	<i>Erfaring med bruk av legalt omsettelig alkohol våren 2002, samt noen gang i livet å ha prøvd hjemmebrent og illegale narkotiske stoffer etter alder .....</i>	9
Tabell 3.1	<i>Andel i hver aldersgruppe som har vært utsatt for trusler og vold siste tolv måneder .....</i>	10
Tabell 3.2	<i>Andel gutter og jenter i Østensjø i ulike aldersgrupper utsatt for trusler eller vold siste år .....</i>	11
Tabell 3.3	<i>Erfaring med rusmidler og utsatthet for trusler og vold siste tolv måneder .....</i>	15
Tabell 3.4	<i>Erfaring med rusmidler og deltakelse i slagsmål siste 12 måneder .....</i>	15
Tabell 4.1	<i>Sammenheng mellom rus- og voldserfaring, og ulike livstilsfaktorer .....</i>	17
Tabell 4.2	<i>Andel med ruserfaring, etter forsentskimming en el. flere ganger siste 14 dager .....</i>	19
Tabell 4.3	<i>Andel med ruserfaring etter skulk av skoletime siste 14 dager .....</i>	19
Tabell 4.4	<i>Andel med ruserfaring etter skulk av hel skoledag siste 14 dager .....</i>	19
Tabell 4.5	<i>Andel som har vært utsatt for trusler og vold siste år, etter forsentskimming på skolen siste 14 dager .....</i>	19
Tabell 4.6	<i>Andel som har vært utsatt for trusler og vold siste år, etter skulk av skoletime siste 14 dager .....</i>	20
Tabell 4.7	<i>Andel som har vært utsatt for trusler og vold siste år, etter skulk av hel skoledag siste 14 dager .....</i>	20
Tabell 5.1	<i>Grunnlag for å hevde at det finnes kriminelle ungdomsgjenger. Antall personer som oppgir kildegrunnlaget, og prosent .....</i>	22
Tabell 5.2	<i>Vært i Oslo sentrum på kveldstid siste uke etter medlemskap i gjeng .....</i>	24
Tabell 6.1	<i>Poeng på problemindeks etter alder i Skedsmo og Østensjø .....</i>	28
Tabell 6.2	<i>Involvering med rusmidler for ungdom med norsk- og med innvandrerbakgrunn .....</i>	29
Tabell 6.3	<i>Involvering i voldsaktiviteter for ungdom med norsk- og med innvandrerbakgrunn .....</i>	29

Sammendrag

Thomas Haaland

Erfaringer med vold og rusmidler

En undersøkelse blant ungdomsskoleelever i en bydel i Oslo

NIBR-notat 2002:116

En betydelig andel av ungdom i Østensjø bydel har erfaring med bruk av rusmidler. Alkohol er det klart dominerende rusmiddel. Om lag halvparten av de unge som har prøvd alkohol i perioden januar – april har drukket så mye at de har kjent seg beruse. Et er en særlig høy andel av bydelens tretten-åringere som har prøvd alkohol og som har vært beruset. Sammenliknet med andre undersøkelser.

Andelen unge som har prøvd narkotiske stoffer er litt lavere i Østensjø enn det en finner i andre undersøkelser. Igjen er tretten-åringene et unntak.

I Østensjø bydel er det en noe lavere andel av unge som har vært utsatt for trusler og vold enn det vi fant i Skedsmo. Tretten-åringene skiller seg ut med en relativt mye høyere andel berørt av dette.

Erfaring med rusmidler, utsatthet for vold, og deltakelse i slagsmål henger nært sammen.

Slike atferdsproblemer viser seg å henge nært sammen med indikasjoner på lav grad av integrasjon i skolen, her illustrert ved gjentatt forsentkomming og skoleskulk.

Om lag fem prosent av ungdomskullet i Østensjø oppgir å være medlem av en gjeng som ”av og til driver med vold og kriminalitet”. En forholdsvis høy andel av disse er jenter. Gutter med innvandrerbakgrunn er overrepresentert. De som er med i gjeng tilbringer om lag tre ganger så mye av fritiden i sentrum av byen sammenliknet med majoriteten som ikke er med i gjeng.

Problematferd som bruk av rusmidler involvering i vold tenderer til å hope seg opp. Inngående erfaring med rusmidler gir høy sannsynlighet for inngående involvering i voldelig atferd.

Noen få gutter med innvandrerbakgrunn oppgir ekstremt høy score på problematferd.

1 Ungdomsundersøkelse i Østensjø bydel

1.1 Innledning

Dette notatet gjengir noen hovedfunn fra en spørreundersøkelse blant ungdomsskoleelevene i Østensjø bydel. Undersøkelsen ble gjennomført på skolene i skoletiden. Det spørreskjema som ble benyttet er en lokal tilpasning av et skjema som tidligere er benyttet for kartlegging av voldserfaring blant elever i grunnkurs, videregående skoler i Oslo, Drammen, Kristiansand og Stavanger høsten 1999. Skjemaet ble også benyttet blant ungdomsskoleelever i Skedsmo høsten 2000.

Fokus i dette notatet er ensidig rettet mot problematferd knyttet til erfaringer med bruk av rusmidler, og erfaringer fra vold og voldelige konflikter. *Flertallet av elevene* er ikke overhodet, eller bare i moderat grad, involvert i slike problemer. Flertallet trives i skole og i nærmiljø, og flertallet har et godt forhold til medelever og venner.

Jeg vil be leseren ha med dette perspektivet under gjennomgangen av det som følger.

1.2 Kort om datasettet

Foreliggende undersøkelse ble gjennomført siste uke av april 2002. Materialet er så senere punchet og gjort tilgjengelig for statistisk bearbeiding. Analyser og rapportering er utført innenfor en ramme av knapt to ukeverk.

I alt ble det samlet inn 419 skjema ved de to skolene. Av disse var tre blanke, og ble følgelig makulert. Ved Oppsal skole deltok 124 av 138 elever. 14 elever var fraværende. Dette gir en svarprosent på 90.

Ved Skøyenåsen skole deltok 299 elever. 51 elever var fraværende. Dette gir en svarprosent på i underkant av 85 prosent av elevene.

Elevene har i det alt vesentlige fylt instruksjonene for utfylling. Tre elever har svart på måter som er logisk inkonsistente. Disse skjemaene er i etterhånd blitt gjennomgått manuelt. I to tilfeller har jeg valgt ”å rette” svarene etter som utfyllingen ellers bar preg av at elevene har vært seriøse. For en informant valgte jeg å stryke svaret (oppgav å ha vært beruset mer enn 500 ganger siden januar).

Utfyllingen av skjemaene er fullstendig for flertallet av elevene. Det er imidlertid en tendens til at flere lar spørsmålene mot slutten av skjemaet stå ubesvart. Når vi helt mot slutten av skjemaet spør om kjenneskap til gjenger, er det om lag 7 prosent av elevene som lar spørsmålene ubesvart.

I det følgende blir fordelingene presentert i prosenter, prosentueringsgrunnlaget er oppført under tabellen (N=xxx), og tallet på ubesvarte blir i hvert tilfelle satt opp i parentes. I noen tilfeller vil de som har ubesvart på en variabel, men besvart på en annen tatt med i egen rubrikk i tabellen. Disse vil være særskilt merket.

1.3 Sammenlikninger

Undersøkelsen fra Østensjø er direkte sammenlignbar med den vi gjorde i Skedsmo kommune vinteren 2000¹. Det samme spørreskjemaet er benyttet, og det er elever på samme klassetrinn som er blitt spurt.

En forskjell som vil ha betydning for sammenlikninger, er at elevene i Skedsmo ble forelagt spørsmålene på førjulsvinteren, mens elevene i Østensjø fylte ut skjemaet i slutten av april. Østensjø-elevene er med andre ord 5 måneder eldre enn de som inngikk i Skedsmoundersøkelsen. Dette er særlig viktig i sammenlikninger av erfaringer med rusmidler. Landsomfattende undersøkelser debutalder for bruk av rusmidler i regi av Statens Institutt for Alkoholforskning (SIFA, nå SIRUS) viser at om lag 75 prosent av norsk ungdom hadde debutert med alkohol før fylte 16 år. Majoriteten debuterer mellom 13 og 16. Når Østensjø elevene er et halvt år eldre enn de i Skedsmoundersøkelsen, er det klart at denne forskjellen vil ha betydning i andel som svarer bekreftende på at de ”noen gang har prøvd...”.

Dataene over ruserfaring vil i noen grad bli sammenholdt med den nevnte undersøkelsen fra SIFA. Ellers vil resultatene bli sammenholdt med Skedsmo, og i noen utstrekning med tilsvarende undersøkelse blant grunnkurselever i videregående skole gjennomført høsten 1999.

---

¹ Bjørge, T. og T. Haaland: *Vold, konflikt og gjenger*. NIBR-notat 2001:103

2 Erfaringer med rusmidler

SIFA² viser en meget sterk økning i bruk av alkohol blant unge gutter og jenter fra midten- til slutten av 1990-tall. Utviklingen fra 1995 til 1999 kan stikkordsmessig uttrykkes slik:

- flere 15-16 åringer har debutert (gjelder 85 prosent i 1999)
- flere har prøvd alkohol flere ganger
- flere har drukket så stort volum at de ble beruset
- flere har vært beruset flere ganger
- gjennomsnittsalder for debut har gått ned.

Resultatene fra Østensjø skal sees i lys av dette. Elevene ble bedt om å svare på om de hadde drukket, øl, vin eller brennevin i perioden fra januar til utfyllingsdato i april. Svarfordelingen etter alder framgår av Tabell 2.1.

Tabell 2.1 *Prosentandel av hver aldersgruppe som en eller flere ganger har drukket øl, vin eller brennevin, og som en eller flere ganger har vært beruset, i perioden januar – april 2002. Tall fra SIFAs undersøkelse i kursiv og i parentes*

	13 år	14 år	15 år
Øl	44 (38)	43 (59)	60 (73)
Vin	33 (30)	30 (51)	38 (67)
Brennevin	20 (20)	25 (42)	41 (64)
Vært beruset	20 (17)	28 (40)	45 (62)
N=382 (ubesv. 34)	(n=76)	(n=122)	(n=184)

Sammenholdt med SIFAs undersøkelse skiller resultatene fra Østensjø seg ut på bemerkelsesverdig vis. Andelen 13-åringer som hevder å ha drukket ulike typer alkohol, og som har vært beruset *i perioden januar – april* er høyere enn for 13-åringer på landsbasis som sier at de drukket alkoholtypene *noen gang hittil i livet*, og som oppgir *debutalder* for første gang å ha drukket seg beruset. SIFAs tall handler altså om å ha drukket ”hittil i livet”, mens vi spør etter erfaringer fra en kort fire måneders periode.

Med dette sammenlikningsgrunnlaget påkaller opplysningene fra 13-åringene i Østensjø oppmerksomhet.

² SIFA-rapport 3/99: Astrid Skretting: *Bruk av rusmidler ved utgangen av ungdomsskolen*”

Selv om vi ikke har data over konsumert volum, tyder den høye andelen som har drukket så mye at han eller hun har blitt beruset på at det ikke her er snakk om ”å smake for smakens skyld”. Tretten-åringen i Østensjø som har vært beruset i løpet av den korte observasjonsperioden er altså relativt flere enn de 13-åringene på landsbasis som har vært beruset noen gang.

Sammenliknet med Skedsmo kommer Østensjø samlet sett litt bedre ut ved at andelen som *ikke* har vært beruset i perioden er noe høyere i Østensjø. Her er det imidlertid 14- og 15-åringene som trekker tallene for Østensjø opp. Blant disse finner vi en betydelig høyere andel som ikke har vært beruset enn det vi fant i Skedsmo. 13-åringene drar derimot i motsatt retning. Mens hele 20 prosent av 13-åringene var beruset en eller flere ganger i perioden, gjaldt dette bare for 7 prosent av 13-åringene i Skedsmo. Det å ha vært beruset betyr i denne sammenhengen at vi står over for noe annet og mer enn det å teste grenser ved ”å smake på” ulike typer rusmidler. Beruselse blir grenseoverskridende!

Forholdet mellom ”grensetest” og ”grenseoverskridelse” for de tre aldersgruppene er som følger:

	Ikke prøvd	Prøvd, ikke beruset	Prøvd, beruset
13 år	32 personer	25 personer	14 personer
14 år	59 personer	28 personer	32 personer
15 år	54 personer	47 personer	78 personer

Blant 13-åringene som har vært beruset oppgir fem personer at dette har skjedd 5 ganger eller mer i perioden januar – april.

2.1 Erfaringer med alle typer rusmidler

I tillegg til spørsmål om erfaring med legalt omsettelig alkohol beskrevet ovenfor, har vi spurt ungdommene om de *noen gang* har drukket hjemmebrent, brukt hasjis, brukt ecstasy eller amfetamin, eller om de har brukt andre narkotiske stoffer.

Fordelingen av den samlede erfaring med rusmidler framgår av Tabell 2.2. Ungdommene er her klassifisert etter erfaring med ”det mest forbudte” rusmiddel, dvs. at den som har drukket legalt omsettelig alkohol, men også har prøvd hjemmebrent er plassert i den siste kategorien. Den som har prøvd hasjis, men også de to første typene rusmidler er klassifisert under hasjis, osv. *Klassifiseringen kan her sees som kumulativ. Nesten uten unntak er det slik at den som har brukt hjemmebrent også har drukket legalt omsettelig alkohol, nesten alltid er det slik at den som har brukt hasjis har prøvd de to førstnevnte, og nesten alltid er det slik at den som har prøvd tyngre narkotiske stoffer har prøvd alle de forutgående.*

Tabell 2.2 *Erfaring med bruk av legalt omsettelig alkohol våren 2002, samt noen gang i livet å ha prøvd hjemmebrent og illegale narkotiske stoffer etter alder. Prosent*

	13 år	14 år	15 år
Ingen ruserfaring	45	50	31
Legal alkohol	37	24	34
Hjemmebrent	7	15	24
Hasjis	4	4	5
Ecstasy/ amfetamin	3	1	1
Annet narkotikum	4	7	6
N=371 (Ubesv 45)	(n=71)	(n=121)	(n=179)

Igjen er det trettenårs-gruppen som skiller seg ut. Andelen av 13-åringene som har drukket legal alkohol fra januar til april er *høyere* enn for 15-åringene, mens 15-åringene tar sitt mon igjen ved at mange har gjort erfaringer med bruk av hjemmebrent. Selv om tallene er små, ser 13-åringene ut til ha nesten like omfattende erfaring med illegale narkotiske stoffer som sine litt eldre medelever. *Alt i alt er det 13-åringene i Østensjø som påkaller oppmerksomhet når det gjelder ruserfaring.* Det er neppe tvil om at denne gruppa i forhold til rusmidler lever et annet slags liv enn 13-åringer ellers³.

Tabellen viser ellers at det er *alkohol* som utgjør det dominerende rusmiddel blant ungdom i Østensjø bydel. Andelen som har prøvd hasjis er relativt liten, og utgjør bare knapt 1/3 av det SIFA fant for 15/16-åringer på landsbasis. Også når det gjelder erfaringer med amfetamin og ecstasy er andelen unge i Østensjø som har prøvd dette klart lavere, mens kategorien "andre narkotiske stoffer" gir noenlunde sammenfallende tall med landet for øvrig. Erfaringene med illegale rusmidler blant 14- og 15-åringer i Østensjø er noe lavere enn i Skedsmo, mens det i Østensjø er betydelig flere 13-åringer som har erfaring med slike stoffer.

³ Fordi 13-åringnen så klart skiller seg ut har jeg gått nærmere inn i materialet for å sjekke for eventuelle feil. Dels har jeg manuelt gått gjennom skjemaene til de 13-åringer som forteller om ruserfaringer uten å finne noe som kan tyde på at de ikke har svar seriøst. Jeg har også sjekket datane for mulige feilpunch o.a., uten å finne spor av slike.

3 Erfaringer med vold og slagsmål

3.1 Voldserfaring, alder og kjønn

Hele 30 prosent av guttene og 23 prosent av jentene oppgir at de har vært utsatt for ”trusler som var så alvorlig at jeg ble redd”, vold som ikke medførte skade eller merke, eller vold som medførte skade eller merke, i løpet av de siste tolv månedene. Dette er meget høye tall. De ligger fire til fem ganger høyere enn det man finner i den voksne befolkningen (konf. SSB, Levekårsundersøkelsene).

Tallene fra Østensjø bydel er imidlertid godt sammenfallende med resultatene fra andre undersøkelser om ungdom og voldserfaring. Den tidligere nevnte undersøkelsen fra Skedsmo hvor de samme aldersgruppene inngikk, viser tilsvarende tall. Undersøkelsen blant grunnkurselever viste at det blant disse var en litt høyere andel som ble berørt.

I Skedsmo var andelen som hadde gjort erfaring med vold i løpet av siste tolv måneder klart økende med alder: blant 13-åringene hadde vel 20 prosent gjort slik erfaring, for 14-åringene steg andelen til knapt 25 prosent, mens mer enn 35 prosent av 15-åringene hadde vært utsatt for vold i løpet av siste år. Østensjø-ungdommene bryter med dette mønsteret. Fordelingen framgår av Tabell 3.1⁴.

Tabell 3.1 *Andel i hver aldersgruppe som har vært utsatt for trusler og vold siste tolv måneder. Prosent*

	13 år	14 år	15 år
Ikke utsatt	66	76	71
Blitt truet	7	8	9
Vold u/skade	12	9	10
Vold m/ skade	15	8	10
N=413 (ubesv. 3)	(n=85)	(n=131)	(n=197)

Mens andelen 14- og 15-åringer berørt av vold i Østensjø er litt lavere enn i tilsvarende aldersklasser i Skedsmo, er det igjen 13-åringene som skiller seg ut, som trekker totaltallene for bydelen opp, og som til overmål er de som hyppigst rapporterer om alvorlige voldshendelser der synlig merke eller skade er blitt utfall av hendelsen. Hele 34 prosent av 13-åringene har vært berørt for en eller annen form av vold – hele 15 prosent av vold som medførte synlig merke eller skade.

⁴ Voldserfaring er her kodet slik at den som har opplevd å bli utsatt for flere av de tre formene, er vedkommende plassert i den mest alvorlige form han eller hun har vært eksponert for.

Surveyundersøkelser fra tidlig på 1990-tallet viste at langt flere gutter enn jenter ble utsatt for vold. Påfølgende undersøkelser viste at jentene gradvis "tok innpå" guttene. Mens man i 1992 fant at for hver jente utsatt for vold eller trusler fant 6 mannlige ofre, fant man senere at forholdstallet mellom gutter og jenter sank til 4:1, til 3:1, til 2:1, og senest i Skedsmo i 2000 at forholdstallet for 15-åringer var blitt 1:1. Mye av økningen i forekomst av vold i ungdomsmiljøene kunne altså forklares med at en jevnt økende andel av jentene ble utsatt for vold.

I Østensjø er det en litt større andel av gutter enn jenter som har vært utsatt for vold siste år. 33 prosent av alle guttene, og 25 prosent av jentene har gjort slike erfaringer. Når vi fordeler voldserfaring etter kjønn og alder får vi følgende bilde:

Tabell 3.2 *Andel gutter og jenter i Østensjø i ulike aldersgrupper utsatt for trusler eller vold siste år. Prosent*

	13 år	14 år	15 år
Gutter	31	34	32
Jenter	37	16	25

N=413

Igjen er det 13-åringer, og i særdeleshet 13-årige *jenter* som fanger oppmerksomheten. Hele 37 prosent av jentene oppgir å ha vært utsatt for vold og trusler. (*I 13-årsgruppa snakker vi alt i alt om få personer; 42 gutter og 43 jenter. Prosentueringsgrunnlaget er altså lite. Til sammen er det 16 13-årige jenter som har opplevd vold. Disse 16 utgjør 33 prosent av alle jenter som har opplevd vold, mens 13-åringene bare utgjør 21 prosent av alle jentene i utvalget*)

Når vi skiller mellom det å ha vært utsatt for trusler og det å ha vært utsatt for vold, finner vi at guttene jevnt over oftere enn jentene rapporterer om voldshandlinger, mens jentene oftere rapporterer om trusler. Det er likevel så mange som 8,5 prosent av alle jentene som har opplevd vold som førte til synlig merke eller skade.

3.2 Vold: foranledning, utøvere og åsted

Vi har bedt de informanter som har vært utsatt for trusler og vold i løpet av siste tolv måneder om å "beskrive" den siste hendelsen de var utsatt for. I alt er det i materialet 94 slike "sistehendelse".

Foranledningen til 27 prosent av voldshendelsene hevdes å være at den var ledd i et *forutgående langvarig uvennskap* eller ledd i en *hevnaksjon*. For flertallet av hendelsene er det "tilfeldig krangel" som oppgis som årsak. Blant unge i Skedsmo hadde vold som ledd i hevnaksjon eller langvarig uvennskap større utbredelse (40 prosent av hendelsene).

Når foranledningen til volden oppgis å ha opphav i hevn eller langvarig fiendskap rapporterer gjerne informanten om flere- og mer alvorlige voldshendelser. *Hendelsene er på et vis lenket sammen i en kjede, og risiko for at vold mellom de samme aktørene skal komme til å gjenta seg, vurderes av informanten som høy. Når volden har slik foranledning har episodene dessuten oftere kollektiv karakter ved å være "oppgjør" mellom flere på hver side, altså en form for gjeng-karakter. Utfallet er mer alvorlig. I en tredjedel av episoder med hevn eller fiendskap som foranledning blir offer påført skader som krever medisinsk tilsyn (knappt 20 prosent av hendelser med opphav i "tilfeldig krangel").*

Dette mønsteret er det samme i undersøkelsen blant grunnkurselever i 1999, blant ungdomsskoleelever i Skedsmo i 2000, og altså nå i Østensjø. Østensjø kommer likevel ”bedre ut” enn Skedsmo ved at hevnmotivert vold har noe mindre omfang.

Vi skal komme tilbake til dette problemet under drøfting av mulige gjeng-lignende strukturer i bydelen.

I Østensjø oppgir 38 prosent at de var *alene* da de ble utsatt for trusler eller vold. I Skedsmo var det bare 11 prosent av voldsofrene som oppgav at de var alene. I begge undersøkelsene oppgir informantene at det var to eller flere utøvere i mer enn 50 prosent av voldshendelsene. I begge undersøkelsene oppgis motparten å være av samme alder som offeret i mer enn 50 prosent av hendelsene. I begge undersøkelsene oppgis utøver å ha vært påvirket av rusmidler i 16 prosent av hendelsene. I Østensjø oppgir 27 prosent av unge med voldserfaring at utøver var helt ukjent. Dette gjaldt i 16 prosent av hendelsene i Skedsmo.

Både i Skedsmo og i Østensjø oppgir informantene at en eller annen form for våpen ble benyttet i 24 prosent av voldshendelsene. Stikkvåpen er det som oftest forekommer begge steder. I Østensjø oppgir informantene i fem hendelser at skytevåpen⁵ var med i bildet.

Ungdommene i Østensjø oppgir at vold eller trusler utspant seg på følgende steder:

	Vitne til vold:	Selv utsatt for vold:
Oppsal skolegård:	33 episoder	14 episoder
Skøyenåsen skolegård:	68 episoder	13 episoder
Skogholtet nedenfor Skøyenåsen skole:	7 episoder	2 episoder
Fuglemyra kiosk:	10 episoder	5 episoder
Oppsal Senter og T-bane stasjon:	16 episoder	6 episoder
Tveita Senter og T-bane stasjon:	5 episoder	2 episoder
Skøyenåsen T-bane stasjon:	5 episoder	1 episoder
Godlia T-bane stasjon:	3 episoder	3 episoder
Skøyenparken:	0 episoder	4 episoder
Trasop Idrettspark, Trasophallen:	4 episoder	4 episoder
Skøyer'n fritidsklubb	6 episoder	1 episoder
Video-Rema:	0 episoder	1 episoder
Brynsenteret	1 episode	0 episoder
Nøklevann	0 episoder	1 episoder
Ulsrudvann	0 episoder	0 episoder
Storefjell (bak ESSO)	0 episoder	1 episoder
Annet sted	36 episoder	28 episoder

⁵ Svaralternativet er formulert slik: “Skytevåpen (herunder luft/gasspistol)”

Mønstrene beskrevet ovenfor er de samme for gutter og jenter, men med ett viktig unntak: *Jentene utsettes langt oftere enn guttene for vold av personer de kjenner godt fra før.* I statistisk forstand er disse forskjellene betydelige. Jentene er også oftere utsatt for vold i eget eller andres hjem (1/3 av hendelsene), mens guttene i nær 90 prosent av hendelsene befant seg på offentlig tilgjengelig sted.

Som det framgår av oversikten ovenfor, er det i skolegårdene ved Oppsal og Skøyenåsen skoler at om lag halvparten av voldsepisodene hevdes å ha funnet sted. Til sammen har informantene i listen ovenfor vært vitne til 194 hendelser, hvorav hele 101 fant sted i skolegården ved en av skolene. Ungdommene lokaliser åsted for 89 episoder av vold og tusler de selv har vært utsatt for. Om lag 30 prosent av disse fant sted på skolens område. Det er klart at til en og samme hendelse i skolegård vil det kunne være svært mange vitner, men et langt mer begrenset antall ofre. Det er derfor ikke et motsetningsforhold mellom disse tallrekkene.

Sammenliknet med resultatene fra Skedsmo er det klart at vold og trusler der langt oftere enn i Østensjø fant sted i tilknytning til skolen, enten på skolen, i skolens umiddelbare nærhet, eller på vei til/ fra skolen. I Skedsmo oppgav nesten 60 prosent av de som var utsatt for vold at hendelsene hadde tilknytning til skolen, mot noe under 40 prosent i Østensjø. Dette avspeiler seg også i "når på døgnet" hendelsene fant sted. I Skedsmo var det en massiv topp av voldshendelser midt på dagen (storefri) og en litt mindre topp ved skolens avslutning (mellom klokken 1400 og 1500). I Skedsmo fant om lag 50 prosent av hendelsene sted i skoletiden. I Østensjø fant mindre enn 30 prosent av hendelsene sted i dette tidsrommet. I Østensjø er det derimot en betydelig større andel av hendelsene (14 prosent) som finner sted om natta (etter 2400) enn i Skedsmo (3 prosent).

I Østensjø oppgir dessuten om lag 45 prosent av alle volds ofre at hendelsen er lokalisert til tidsrommet 1500 til 2400. Det er altså nokså tydelig at ungdom i Østensjø oftest utsettes for vold i fritiden.

3.3 Engangshendelser?

Som i diskusjonen av erfaring med rusmidler ovenfor, vil vi stå overfor noen som så vidt har testet ut grensen, og der utprøving er en engangshendelse. For andre vil bruk av rusmidler ha større omfang, og kunne sees som en mer integrert del i den unges livsførsel. Dette samme gjelder utsatthet for vold. For noen vil det være snakk om engangshendelse der den enkelte mer eller mindre uforvarende havnet i en situasjon der han eller hun ble utsatt for trusler eller vold. For andre kan dette ha gjentatt seg mange ganger og nærmest være en del av et risikomønster som finnes i den enkeltes omgangskrets. Hvordan stiller dette seg i Østensjø? Hvor stor andel av de utsatte har vært eksponert for mer enn en episode? Hvor mange har vært utsatt for enda flere?

I alt er det 118 av 411 ungdommer (5 ubesvart) som oppgir at de har vært utsatt for trusler og vold siste tolv måneder. Av disse har 45 (39 prosent) vært utsatt for en episode, 47 ungdommer (40 prosent) har vært utsatt for 2 til 3 episoder, mens 26 personer (22 prosent) oppgir å h vært utsatt for fem eller flere episoder av vold og trusler. Det er altså klart at flertallet av de voldsutsatte har erfaringer fra mer enn en hendelse.

Igjen er det 13-åringene som skiller seg ut. *Ikke bare er det slik at det er i denne aldersgruppen man finner flest voldsutsatte, men det er også her vi finner den største andelen med gjentatt voldserfaring. Riktignok er forskjellene relativt små (prosentueringsgrunnlaget blir lite når vi splitter på denne måten), men det er altså 65 prosent av 13-åringene som oppgir å ha vært voldsutsatt flere ganger, mot ca 60 prosent blant 14- og*

15-åringene. Poenget er igjen at fordelingen har motsatt profil etter det man skulle forvente. Det hører også med i bildet at det er blant 13-åringene vi finner den største andelen som oppgir at de har vært utsatt for vold som medførte synlig merke eller skade.

3.4 Slagsmål

Spørsmål om deltakelse i slagsmål handler om egen utøvelse av vold. Begrepsmessig er ”slagsmål” og ”vold” nært beslektet. Når noe karakteriseres som slagsmål, vil vi være tilbøyelige til å anse partene i oppgjøret som ”like gode” når det gjelder styrkeforhold og når det gjelder skyld og ansvar for forløpet. Når noe karakteriseres som vold er denne symmetrien mer uklar, vi snakker gjerne om en utøver som ”den skyldige”, og om et offer som i en eller annen forstand var utøveren underlegen. Det blir lettere for oss å si at vi ”deltok i slagsmål” enn å si at vi ”utøvde vold”⁶.

I Østensjø oppgir knapt 20 prosent av ungdommene at de en eller flere ganger har deltatt i slagsmål siste år. Guttene oppgir langt oftere (29 prosent) enn jentene (8 prosent) at de har gjort dette. Tallene ligger noe lavere enn i Skedsmo der henholdsvis 33 prosent av guttene, og 10 prosent av jentene svarte bekreftende på at de hadde vært i slåsskamp siste tolv måneder. I Skedsmo var det imidlertid en klar tendens til at andelen som hadde gjort slik erfaring økte med økende alder. Særlig markert var dette for jenter, der andelen 15 årige jenter med slik erfaring var mer enn dobbelt så høy som for 13- og 14-åringene, og like høy som jevnaldrende gutter. I Østensjø er det blant *de yngste* at deltakelse i slagsmål er mest utbredt. Andelen deltakere i hver aldersgruppe er som følger:

	<u>13 år</u>	<u>14 år</u>	<u>15 år</u>
Deltatt slagsmål:	24 prosent (n=66)	23 prosent (n=107)	15 prosent (n=159) (ubesvart: 84)

Erfaring med slagsmål fordelt etter alder er altså kraftig forskjellig i Østensjø fra den vi fant i Skedsmo. Forskjellene består også når vi splitter på kjønn: 13-årige jenter og gutter har mer utbredt erfaring med slagsmål enn de eldre medsøstre- og brødre. 14-åringene av begge kjønn har mer erfaring enn 15-årige gutter og jenter. Selv om tallene blir små er fordelingene bemerkelsesverdige. Dels blir de det fordi de så klart står i kontrast til Skedsmoundersøkelsen, men også fordi de faller sammen med tendensene i fordelinger over erfaringer med rusmidler og utsatthet for vold omtalt ovenfor; fordelinger som på mange måter er motsatte av de en skulle forvente med grunnlag i andre undersøkelser.

3.5 Bruk av våpen i episoder med slagsmål og vold

Ovenfor pekte vi på at en form for våpen ble benyttet i episoder av vold og trusler i Østensjø i samme utstrekning som i Skedsmo. I alt dreier det seg om 23 episoder der våpen er rapportert brukt.

Når det gjelder rapporterte slagsmål, har en form for våpen vært brukt i 25 tilfeller. Når vi ser voldsepisoder og slagsmål i sammenheng finner vi at 8 ungdommer rapporterer om våpen både i opplevde voldsepisoder og under deltakelse i slagsmål, 15 ungdommer

⁶ For en mer inngående drøfting, se: Haaland, T: *Vold - konflikt og gjengdannelser*. NIBR-prosjektrapport 2000:14

rapporterer om våpen bare i voldsepisoder, og 17 om våpen i episoder med slagsmål de har deltatt i.

Totalt er det altså 40 ungdommer, eller nær ti prosent av hele utvalget som forteller om eksponering for en eller flere episoder der våpen har vært anvendt. Av disse er 29 gutter og 11 jenter. I de tre aldersgruppene er erfaring fra episoder med våpen den samme, knapt ti prosent. Andelen med våpenerfaring er den samme ved de to skolene.

Av 16 voldsepisoder der en eller flere av aktørene ble påført skade som krevde medisinsk tilsyn, var våpen involvert i 11 tilfeller.

3.6 Erfaring med rusmidler, vold og slagsmål

Vi har påpekt at sammenhengen mellom rus og vold i ungdomsmiljøet har *indirekte karakter*. De involverte i slike episoder er langt sjeldnere ruspåvirket enn i voldsepisoder som involverer voksne. I Østensjø oppgir ungdommene at en eller flere involverte var påvirket av rusmidler i 18 prosent av voldshendelsene, og i 27 prosent av de rapporterte slagsmålene.

Den *indirekte sammenheng* mellom rus- og voldserfaring henger trolig sammen med en felles "livsstilsfaktor" som vi skal komme nærmere tilbake til nedenfor.

Først skal vi i Tabell 3.3 og Tabell 3.4 se hvordan sammenhengene mellom erfaring med rusmidler, vold og trusler, samt deltakelse i slagsmål framgår i bivariate fordelinger.

Tabell 3.3 *Erfaring med rusmidler og utsatthet for trusler og vold siste tolv måneder. Prosent*

	Ingen ruserfaring	Legal alkohol	Hjemmebrent	Narkotika
Ikke trusler/vold	85	70	66	50
Trusler/vold	15	30	34	50
N=360 (ubesv. 56)	(n=142)	(n=118)	(n=62)	(n=38)

Tabell 3.4 *Erfaring med rusmidler og deltakelse i slagsmål siste 12 måneder. Prosent*

	Ingen ruserfaring	Legal alkohol	Hjemmebrent	Narkotika
Ikke slagsmål	87	90	80	42
Slagsmål	13	10	20	58
N=306 (ubesv ⁷ 110)	(n=117)	(n=91)	(n=60)	(n=38)

Fordelingene er helt parallelle. Risiko for voldserfaring og for deltakelse i slagsmål øker når ungdommene har gjort erfaringer med rusmidler, og den øker klart når disse

⁷ Det er verdt å merke seg at så mange som 110 personer har unnlatt å besvare spørsmålet om deltakelse i slagsmål siste år. Det kan være grunn til å tro at mange av disse har latt være å krysse av rett og slett fordi disse spørsmålene ikke er relevante for dem

rusmidlene har illegal karakter. Av de 40 ungdommene som har vært eksponert for vold eller slagsmål der våpen ble anvendt, har hele 31 gjort erfaringer med rusmidler.

4 Livsstil, livsførsel

I en tidligere undersøkelse av voldsutsatthet blant grunnkurselever (se fotnote 6, side 2), ble det med grunnlag i en lang rekke spørsmål om tid brukt til ulike aktiviteter ”siste uke” (spørsmål 20 i det anvendte spørreskjema) identifisert et ”livsstilmønster” som vi kalte ”Egenregissert fritid”. Faktoren ble identifisert ved såkalt faktoranalyse. I denne faktoren inngikk mye tid anvendt til:

- Deltatt i kampsport/selvforsvarstrening
- Sett gangster/voldsfilm
- Hengt på gatehjørnet minst en time
- Vært på rusfritt diskotek
- Vært minst en time ute i gatene i sentrum
- Vært på diskotek med alkoholserving
- Spilt på spilleautomat

Ytterligere to faktorer ble identifisert, den ene av disse handlet om å tilbringe mye tid sammen med venner ute, hjemme hos dem, eller ”hjemme hos meg”, samt å tilbringe tid alene. Den tredje faktoren handlet om det vi kan kalle familieorienterte aktiviteter (passe søsken, gjøre noe sammen med foreldre, besøke familie, samt å gjøre lekser og å trimme på egen hånd). Disse to faktorene kan vi kalle henholdsvis ”venneorientering” og ”familieorientering”.

Sammenhengene mellom slike faktorer og erfaringer med rus og vold var som nevnt meget sterke. I Østensjø er disse sammenhengene, uttrykt i korrelasjonskoeffisienter, som følger:

Tabell 4.1 *Sammenheng mellom rus- og voldserfaring, og ulike livsstilsfaktorer. Korrelasjonskoeffisienter*

	”Egenregissert-fritid”	”Venneorientering”	”Familieorientering”
Ruserfaring	.38**	.11*	-.21**
Voldserfaring	.21**	.08	.01

(* $p > .05$, ** $p > .01$)

De sammenhengene vi finner mellom problematferd i form av rus, og den faktor vi har kalt Egenregissert fritid er like sterk i Østensjø som den viste seg å være blant grunnkurselever. Poenget er at jo mer ungdom er involvert i de aktivitetsformer som inngår i faktoren, desto høyere score har de på bruk av rusmidler og erfaring med vold. Vi ser at høy score på ”venneorientering” også viser en svak, men statistisk signifikant sammenheng.

heng med ruserfaring, men ikke med voldserfaring. Det er også grunn til å merke seg at ”familieorientering” korrelerer negativt med ruserfaring. Det innebærer at jo høyere score på de aktivitetene som inngår i faktoren ”familieorientering”, desto mindre sannsynlig er det at den unge har erfaring med bruk av rusmidler.

Den form for ”livsstil” som vi her har kalt egenregissert fritid har en form for ”vaga-bonderende” karakter. Unge med høy score på denne har betydelig større tilbøyelighet til å oppsøke sentrum av byen i fritiden. Jo høyere score på denne faktoren, desto hyppigere holdes kontakt med- og avtales treffsteder med venner- over mobiltelefon. Unge med høy score på denne faktoren gjør betydelig mer bruk av mobiltelefon enn ungdom med lav score.

Betegnelsen ”egenregi” for denne livsstilsformen er valgt, ikke minst fordi ”livsstilen” er en levemåte som i stor grad unndrar seg voksnes innsyn og kontroll. Jo høyere score på egenregissert fritid, desto større er andelen som svarer benektende på følgende påstander:

- foreldrene mine pleier å vite hvor jeg er og hva jeg gjør i fritida
- foreldrene mine vet ganske godt hvem jeg er sammen med i fritida
- foreldrene mine kjenner de fleste av dem jeg er sammen med i fritida
- det er viktig for meg at foreldrene mine vet hvor jeg er og hva jeg gjør i fritida

Høy score på egenregi innebære altså at foreldrenes kontroll med barna, uttrykt gjennom slike spørsmål, er lav. Høy score på egenregi henger også nært sammen med negativ tilpasning til skolen uttrykt bl.a. gjennom:

- liten grad av trivsel på skolen
- det å synes at skolen er kjedelig
- det ofte å grue seg for å gå på skolen
- det å oppleve ikke å gjøre det godt på skolen

Egenregissert fritid henger altså negativt sammen med slike indikatorer for *integrasjon* i skolen og i skolemiljøet. Statistisk sett vil høy score på egenregi gi lav skåre på trivsel, høy skåre på kjedsommelighet, det å grue seg for å gå på skolen, og det å oppleve å ikke gjøre det godt på skolen.

Nå kan det sies at slike mål for subjektiv tilpasning- og mistilpasning kan være vanskelig observerbare. Det samme kan i høy grad sies om det sammensatte fenomenet vi har kalt Egenregissert fritid. Alle disse målene – de subjektive uttrykkene for tilpasning til skolen, samt Egenregissert fritid – viser imidlertid alle å henge tett i hop med *lett observerbar atferd*. Det å *komme for sent på skolen*, det å *skulke enkelttimer* eller å *skulke hel(e) skoledag(er)* forekommer betydelig oftere blant elever som oppgir liten grad av trivsel, som kjeder seg, som gruer seg for å gå på skolen, som ikke opplever å gjøre det godt, og som har høy skåre på *egen regi av fritiden*. Det å komme for sent, og det å skulke er altså klare indikasjoner på lav grad av integrasjon.

Som vi nå skal se henger forsentkomming og skulk også meget nært sammen med de formene for problematferd som vi i denne sammenhengen er opptatt av. Vi skal først vise sammenhengen mellom disse indikatorene og ungdommenes erfaringer med rusmidler.

Tabell 4.2 *Andel med ruserfaring, etter forsentskomming en el. flere ganger siste 14 dager. Prosent*

	Nei	En gang	Flere ganger
Ingen rusmidler	52	36	16
Alkohol (+hj.brent)	43	56	52
Illegale stoffer	5	8	32
N=373 (ubesv 43)	(n=179)	(n=121)	(n=73)

Tabell 4.3 *Andel med ruserfaring etter skulk av skoletime siste 14 dager. Prosent*

	Nei, ikke skulket	En el. flere ganger
Ingen ruserfaring	45	12
Alkohol (+hj.brent)	50	44
Illegale stoffer	5	44
(N=370 (ubesv.46)	(n=311)	(n=59)

Tabell 4.4 *Andel med ruserfaring etter skulk av hel skoledag siste 14 dager. Prosent*

	Nei, ikke skulk	Skulket hel(e) dag(er)
Ingen ruserfaring	42	16
Alkohol (+hj.brent)	51	29
Illegale stoffer	7	55
N=369 (ubesv. 47)	(n=338)	(n=31)

Sett i sammenheng med voldserfaring, er fordelingene som det framgår av Tabell 4.5 til Tabell 4.7.

Tabell 4.5 *Andel som har vært utsatt for trusler og vold siste år, etter forsentskomming på skolen siste 14 dager. Prosent*

	Ikke kommet for sent	For sent en gang	For sent flere ganger
Ikke utsatt	79	75	57
Utsatt trusler	3	9	20
Utsatt vold u. skade	13	9	9
Utsatt vold m. Skade	5	7	14
N=398 (ubesv 18)	(n=189)	(n=130)	(n=79)

Tabell 4.6 *Andel som har vært utsatt for trusler og vold siste år, etter skulk av skoletime siste 14 dager. Prosent*

	Ikke skulk	Skulket en el flere ganger
Ikke utsatt	76	60
Utsatt trusler	6	18
Utsatt vold u. skade	11	11
Utsatt vold m. Skade	7	11
N=393 (ubesv.23)	(n=331)	(n=62)

Tabell 4.7 *Andel som har vært utsatt for trusler og vold siste år, etter skulk av hel skoledag siste 14 dager. Prosent*

	Ikke skulk	Skulket hel(e) dag(er)
Ikke utsatt	76	43
Utsatt trusler	6	36
Utsatt vold u. skade	11	11
Utsatt vold m. Skade	7	11
N=392 (ubesv.24)	(n=364)	(n=28)

Det å komme for sent på skolen må sees som et relativt uskyldig brudd på regelverket. Alle kan forsove seg, miste bussen eller trikken, bli heftet i trafikken eller på annen måte bli hindret av tilfeldige omstendigheter. Det å komme for sent kan som hovedregel regnes som en ikke-overlagt handling, bortsett fra når det skjer hele tiden.

Vi ser at mer enn halvparten av elevene har kommet for sent en eller flere ganger i løpet av de siste 14 dagene. Vi ser at forsentkommerne på ingen måte er et tilfeldig utsnitt av elevmassen. Vi finner betydelig høyere andel med erfaring med rusmidler og utsatthet for trusler og vold blant de elevene som har kommet for sent mer enn en gang i perioden. Når det gjelder ruserfaring er det allerede ved en gangs forsentkomming et flertall av elevene som har erfaring med minst en form for rusmidler. *Det å komme for sent på skolen* er altså en indikator på at eleven kan være involvert i en risikobelagt livsstil.

Enda tydeligere blir dette når vi ser rus- og voldserfaring opp mot skulk. Det er vel 15 prosent av elevene som oppgir å ha skulket en eller flere timer, og 7 prosent som har skulket hel(e) dag(er). Blant disse er det et stort flertall som har erfaringer med rusmidler.

Andelen med erfaring fra bruk av illegale rusmidler er meget betydelig. Mønsteret er det samme når vi ser på dem som har skulket hele dager. Dette er mindre utbredt, og tallgrunnlaget er derfor mindre. Ikke desto mindre er det verdt å peke på at det blant de om lag 30 personene som har skulket en eller flere hele dager har et stort flertall erfaring med rusmidler, halvparten har sogar erfaring med illegale stoffer. Flertallet av disse har også vært utsatt for vold eller trusler om vold siste tolv måneder.

Et helt tilsvarende mønster opptrer når vi ser på deltakelse i slagsmål. Blant de vel 400 elevene er det som nevnt 20 prosent som oppgir å ha deltatt i slagsmål siste tolv måneder. Blant de elevene som har kommet for sent på skolen en eller flere ganger øker andelen til

23 prosent, når elevene har skulket en time til 43 prosent, og til 50 prosent når eleven har skulket en eller flere dager.

Det er altså klart at det å komme for sent, og det å skulke, er klare signaler på at det også kan være andre sider ved elevens livsførsel som kan gi grunnlag for bekymring. Sett fra skolen, er det at eleven kommer for sent eller skulker svært lett observerbart. Når sannsynligheten for at slik atferd også er knyttet opp til andre former for problematferd er så stor som vist her, er det god grunn til å følge opp disse elevene ekstra nøye. Slik atferd kan eventuelt gi grunnlag for skolen til å innkalle elev og foresatte til samtale, eventuelt etter en skoletilpasset variant av den mal for "Bekymringssamtale" som Manglerud Politistasjon har utviklet, og som nå tas i bruk av politiet i store deler av landet.

5 Gjenger: Deltakelse og kjennskap

Mot slutten av spørreskjemaet ble elevene forelagt noen spørsmål om kjennskap til gjenger. Spørsmålene er introdusert med følgende definisjon av ”gjeng”:

Fra tid til annen hører og leser man om mer eller mindre voldelige og kriminelle ungdomsgjenger. Med ”gjeng” mener vi her en relativt fast gruppe ungdommer som av og til driver med vold og kriminalitet.

Mer enn 60 prosent av ungdommene mener at det finnes slike gjenger i kommunen (altså i Oslo). Resultatet er her det samme som for Skedsmo, og som det vi fant i undersøkelsen blant grunnkurselever.

De elevene som mener at det finnes én eller flere gjenger ble så spurt om ”kildegrunnlaget” for denne kunnskapen. For de 266 ungdommen som hevder at det finnes gjeng(er), fordeler svarene seg som følger:

Tabell 5.1 *Grunnlag for å hevde at det finnes kriminelle ungdomsgjenger. Antall personer som oppgir kildegrunnlaget, og prosent (N=266)*

Utsagn	Antall personer	Prosent
Jeg kjenner folk som sier de er med i en gjeng	76	28
Jeg er selv med i en slik gjeng	24	9
Jeg har selv blitt utsatt for trusler/vold fra en slik gjeng	10	4
Jeg kjenner andre som har vært utsatt for vold fra en slik gjeng	33	12
Jeg har hørt andre snakke om at det finnes gjenger	123	46

Som vi ser, er det ”hørt andre snakke om” som er kildegrunnlaget for nær halvparten av dem som ”vet” at det finnes gjenger. Dette er et kildegrunnlag som må sies å ligge meget tett opp til det vi legger i ordet rykte. Om lag 40 prosent bygger ”kunnskapen” om gjenger på at de kjenner noen som er med, eller de kjenner noen som har vært utsatt for vold fra en gjeng.

Tilbake står vi med 34 personer som hevder å ha direkte personlige erfaringer fra gjeng, enten ved selv å være med (24 personer) eller ved å ha vært offer for vold utøvd av en gjeng. De 24 personene som hevder å være med i en gjeng utgjør 5,7 prosent av alle som har besvart skjemaet. Andelen er nesten nøyaktig det samme som vi fant blant ungdom i Skedsmo, og blant grunnkurselevne fra undersøkelsen i 1999.

Tallgrunnlaget er lite. Følgende kjennetegn ved dem som oppgir å være med i gjeng kan trekkes fram:

- Ni av de 24 personene er jenter
- Tre av de 24 er 13 år, 9 er 14 år, mens 12 er 15 år.
- Ni av de 24 oppgir at begge foreldrene er født utenfor Norge
- Ti av de 24 har vært utsatt for vold siste år, 9 av disse har vært utsatt flere ganger
- 16 av de 24 har deltatt i slagsmål siste år
- 17 av de 24 har erfaring med rusmidler, 11 av disse med en form for narkotika
- 17 av de 24 har vært beruset en el. flere ganger i perioden januar – april

Innslaget av jenter blant dem som regner seg som medlem av en gjeng er betydelig. I Skedsmo var det dobbelt så mange gutter som jenter blant dem som oppgav gjengmedlemskap. I Østensjø er altså jenteandelen høyere. Aldersfordelingen blant gjengmedlemmer i Østensjø er om lag som den var i Skedsmo.

Unge med utenlandsk bakgrunn er overrepresentert i forhold til sin andel av ungdomskullet i Østensjø. Det er likevel verdt å understreke at nær 2/3 av de som oppgir å være med i en gjeng har norsk bakgrunn.

Vi finner betydelig grad av opphopning av problematferd blant unge som er med i gjeng. Dette gjelder det å ha vært offer for andres voldsbruk, men også selv å opptre som utøver av vold gjennom deltakelse i slagsmål. Enda tydeligere blir opphopningen når vi kommer til spørsmål om erfaringer med rusmidler. Her har et klart flertall inngående erfaringer, også med forbudte narkotiske stoffer.

Under diskusjonen av vold og voldserfaring (avsnitt 3.2) pekte vi på at om lag en fjerdedel av alle rapporterte voldshendelser ble regnet som foranlediget av langvarig forutgående uvennskap, og/ eller ble ansett for å være et ledd i en hevnaaksjon. Av alle informantene er det 43 personer, eller vel 10 prosent, som oppgir at de har vært utsatt for vold, eller deltatt i slagsmål der forutgående uvennskap eller hevn var foranledning. Når vi ser på dem som er medlem i gjeng er det hele 15 av de 24 som oppgir å ha vært involvert i vold eller slagsmål med slik foranledning. Det er altså svært tydelig at flertallet av unge med gjengmedlemskap inngår i stående antagonistiske relasjoner til noen bestemte andre.

Fra amerikansk og norsk gjengforskning⁸ er det vist at gjengdannelse ofte finner sted under opplevelse av trusler. I lys av et stående trusselbilde er tilslutning til en gjeng for den enkelte en måte å finne beskyttelse. Forekomst av truende andre – reelle eller opplevde – er altså en viktig (om ikke den viktigste) drivkraft bak dannelse av gategjenger. Å søke medlemskap i gjeng kan med andre ord sees som en form for konfliktberedskap der gjengen som kollektiv gir beskyttelse. Det er trolig denne mekanismen vi ser i virksomhet bak gjengdannelse blant unge også i Østensjø.

Også det å bevæpne seg kan sees som en form for konfliktberedskap. Blant de 43 personene som har vært involvert i vold og slagsmål i stående antagonistiske relasjoner oppgir hele 28 (65 prosent) å ha båret våpen som kniv, slagredskap eller lignende. Av disse oppgir hele 70 prosent at de også har venner som bærer slike våpen. Av de 24 personene som er medlem i gjeng oppgir 20 at de en eller flere ganger har båret våpen.

---

⁸ Se for eksempel: Decker, S and B. Van Winkle: *Life in the Gang*. Cambridge University Press 1996, og: Bjørge, T, Y. Carlsson og T. Haaland: *Generalisert hat – polariserte fellesskap*. NIBR-Pluss, 2001-4.

Ovenfor viste vi at erfaringer med vold og rusmidler hang nært sammen med en livsstil kjennetegnet ved høy grad av mobilitet, lav deltakelse i organiserte fritidsaktiviteter, og lite foreldrekontroll. De unge som oppgir å være medlem av en gjeng skårer ekstremt høyt på denne formen for livsstil. Bare om lag hver femte av disse ungdommen oppgir at foreldrene har innsyn i hva de gjør, hvem de er sammen med, eller hvor de er i fritida. For de øvrige ungdommene er det bare en av tre som oppgir dette.

Det å unndra seg voksenkontroll kan på mange måter sies å være et kjennetegn ved denne formen for livsførsel. Ett element i livsformen er grensetestende; ungdommene tar ofte opphold på steder hvor de etter regler og forskrifter ikke har noe å gjøre, for eksempel på puber og bevertningssteder hvor de etter aldersforskrifter ikke har adgang, de tar opphold i kjøpesentra uten å være kunde, eller på stasjonsområder uten å være reisende. Vennekretsen er i større grad sammensatt av personer bosatt i andre nabolag og bydeler. Fritid tilbringes i langt større grad enn for annen ungdom *utenfor* nabolaget. Ungdommer med denne formen for livsstil er altså relativt sett mindre tilstede i nærmiljøet. I vår sammenheng kommer dette bl.a. til uttrykk ved at gjengmedlemmer oppgir å tilbringe mye av fritiden i sentrum av Oslo. Det å være i Oslo sentrum på kveldstid fordeler seg som følger for de som er med i gjeng og de som ikke er det:

Tabell 5.2 *Vært i Oslo sentrum på kveldstid siste uke etter medlemskap i gjeng. Prosent*

	Ikke i gjeng	Med i gjeng
Mandag	9	25
Tirsdag	7	33
Onsdag	8	33
Torsdag	6	29
Fredag	19	54
Lørdag	24	54
Søndag	9	33
	(N=392)	(N=24)

Forskjellene er, som vi, ser betydelige. Mens ungdom som ikke er med i en gjeng i gjennomsnitt tilbrakte 0,8 av siste ukes kvelder i sentrum av byen, tilbrakte de som er med i gjeng i gjennomsnitt hele 2,6 kvelder i sentrum.

Vi har i annen sammenheng⁹ vist at gjengliknende miljøer i Oslo sentrum i alt vesentlig er sammensatt av ungdommer rekruttert fra hele byen, delvis også byens omland. Sentrumsområdene fungerer som treffsted. Gruppene er svært mobile med T-bane og forstadsbane som transportmidler. De opererer i stor grad på tvers av bydels- og kommunegrenser. Disse gjengliknende miljøene skiller seg fra beskrivelser av amerikanske gjenger på et viktig punkt: Mens amerikanske gjenger hevder "revir" og er "territorielle", er dette mer eller mindre fraværende i de gjengliknende strukturene vi har sett i norsk sammenheng. Dette beror trolig på at amerikanske gjenger i større utstrekning er lokalt rekruttert, og de opererer også i stor grad innenfor det nabolaget de er bosatt i.

Bruk av spørreskjema er ikke en tilstrekkelig metode for å kartlegge gjengstrukturer og kollektiv voldsbruk. Andre og supplerende tilnæringsmåter må tas i bruk. Men gjennom

⁹ Lien, I-L, og T. Haaland: *Vold og gjengatferd*. Samarbeidsrapport NIBR/ Ungdom mot vold 1998.

bruk av spørreskjema kan man få indikasjoner som kan gi ledetråder for videre kartlegging av eventuelle gjeng-liknende strukturer. De tall som er presentert ovenfor gir nettopp *indikasjoner på* at ungdom også fra Østensjø bydel har tilknytning til gjengmiljøene. Problemene disse ungdommene skaper for seg sjøl og andre er muligens ikke særlig synlige lokalt, fordi grupperingene i betydelig utstrekning ser ut til å operere utenfor nærmiljøet.

6 Hopningsmønstre

Gjentatte ganger i dette notatet har vi pekt på at de formene for problematferd vi her har omtalt har en slags kumulativ form, og tenderer mot å hope seg opp rundt en relativt liten gruppe personer. Vi snakker om atferdsformer som kan ha preg av grensetesting, men som også kan ha form av grenseoverskridelser, og få preg av livsstil.

Slike grenseoverskridelser kan dels ha form av gjentatt overskridelse av samme grense, men også av at samme individ overskrider flere problemområder. De formene for problematferd vi her har omtalt kan delvis sees langs en ”normativ” akse: fra å prøve ut det litt forbudte til det sterkt forbudte, samt langs en ”aktiv – passiv” akse: fra passivt offer for trusler og vold, til en aktiv deltaker i slåsskamp, og aktiv deltaker i gjengmiljø.

Under omtale av de ulike formene for problematferd har vi delvis belyst forholdet mellom grensetesting og grenseoverskridelse, samt pekt på sammenhenger mellom noen ulike former for problematferd.

La oss først se på den normative aksens illustrert med ruserfaring.

Av de 416 elevene¹⁰ er det 179 (43 prosent) som oppgir ikke å ha prøvd noe form for rusmiddel. Av disse 179 personene har 139 (78 prosent) heller ikke vært utsatt for vold, deltatt i slagsmål, eller inngår i gjenger.

Av de 416 elevene er det 237 som oppgir å ha prøvd et rusmiddel. For 180 av disse er bruken begrenset til alkohol. *Av disse oppgir vel halvparten (94 personer) at de ikke har drukket så mye at de ble beruset. Av disse 94 personene har 66 heller ikke vært utsatt for vold, deltatt i slagsmål eller involvering i gjeng.*

Av de 416 elevene er det 86 personer som har drukket alkohol, og vært beruset minst en gang i perioden januar – april. *Av disse oppgir nær to av tre (54 personer) at de ikke har vært involvert i vold, deltatt i slagsmål, eller at de er involvert i gjeng.*

Av de 416 elevene er det 42 personer som oppgir å ha prøvd ett eller flere narkotiske stoffer. *Av disse er det bare 2 personer som oppgir ikke å ha vært beruset, utsatt for vold, deltatt i slagsmål, eller å være involvert i en gjeng.*

Sammenfattet kan vi altså si jo mer ungdommene har beveget seg fra å teste grenser for det ”litt forbudte” til det ”sterkt forbudte”, desto høyere andeler er det som har overskredet grensen i form av beruselse, og desto flere er det også som har vært involvert i andre former for problematferd som vold, slagsmål og gjengdannelse.

Et analogt mønster opptrer når vi ser på ”aktivitetsaksen”. I alt er det 69 personer som oppgir å ha deltatt i slagsmål og/eller å være med i en gjeng. Av disse er det bare 18 personer som oppgir ikke å brukt rusmidler, vært beruset, eller å være utsatt for vold. For

---

¹⁰ Av tekniske grunner har vi her kodet ubesvart som ”null”, dvs at vi forutsetter at informantene ikke har utøvd den omtalte atferd. Prosentueringsgrunnlaget blir 416.

de øvrige 51 personene gjelder at 44 *også* har prøvd en eller flere former for rusmidler – hele 24 av disse et narkotisk stoff. Langs begge akser finner vi altså en betydelig grad av hopning.

En annen måte å vise hopningsmønstre er rett og slett å konstruere en indeks der de ulike formene for problematferd tillegges ulik vekt. Skjønnsmessig er de ulike formene her gitt poeng etter følgende skala:

- Å ha smakt alkohol: 1 poeng (0 hvis ikke)
- Vært utsatt for vold: 2 poeng (0 hvis ikke)
- Vært beruset: 3 poeng (0 hvis ikke)
- Deltatt slagsmål: 3 poeng (0 hvis ikke)
- Brukt narkotika: 5 poeng (0 hvis ikke)
- Med i gjeng: 5 poeng (0 hvis ikke)

På variabelen ”hopning av problematferd” er det altså mulig totalt å oppnå 19 poeng dersom man har vært involvert i alle formene.

Fordelingen er som følger:

Poeng:	0	1	2	3	4	5	6-9	10-13	14>
Personer:	139	66	19	35	57	12	43	24	10
Prosent:	33,4	15,9	4,6	8,9	13,7	2,9	12,5	5,7	2,4
Kum. prosent	33,4	49,3	53,8	62,7	76,4	79,3	91,8	97,6	100

Vi ser at om lag halvparten av ungdomskullet ikke har oppgitt involvering i noen form for problematferd, eller maksimalt det å ha smakt alkohol uten å bli beruset.

Vi ser at ytterligere 29 prosent av kullet oppgir å ha vært involvert i problematferd som på vår skala gir inntil 3 poeng, d.v.s at ungdommene enten har smakt alkohol og vært utsatt for vold, eller deltatt i slagsmål. Vi ser også at 57 ungdommer oppnår fire poeng, noe som innebærer at de i tillegg til å ha smakt alkohol, også har vært beruset eller deltatt i slagsmål. Nesten 80 prosent av kullet oppnår altså mindre enn 5 poeng på vår indeks.

Ytterligere 15,4 prosent ligger mellom 5 og 9 poeng på skalaen. For å oppnå en så høy sum må de enten ha oppgitt kombinasjoner av to eller flere av de ovennevnte formene (altså smakt alkohol, vært utsatt for vold, vært beruset eller deltatt i slagsmål, og/ eller de må ha brukt narkotika eller være med i en gjeng). Nesten 92 prosent av ungdomskullet ligger mellom 0 og 9 poeng.

Ytterligere 34 personer har vært involvert i problematferd som gir 10 poeng eller mer på vår skala. En så høy sum kan bar oppnås ved at deltakelse i gjeng og/eller bruk av narkotika, kombinert med en eller flere av de tidligere nevnte formene. Av disse oppgir 10 personer å være involvert i problematferd som gir minst 14 poeng. Disse må ha erfaring fra nesten alle de problemområdene vi her har vært opptatt av.

Fordelingen på ”poengskalaen ovenfor, er mye den samme i Østensjø som den var i Skedsmo. I Skedsmo fant vi imidlertid en høyere andel med score på den ekstreme del av skalaen (14 poeng og mer), der knapt 5 prosent av kullet hadde så høy score.

Vi har gjentatte ganger pekt på at det er *aldersfordelingen* i forhold til de ulike formene for problematferd som er særegen for Østensjø.

I Tabell 6.1 har vi sammenholdt problematferd etter den samme poengindeks som ovenfor for de tre aldersgruppene i Skedsmo, og i Østensjø bydel.

Tabell 6.1 *Poeng på problemindeks etter alder i Skedsmo og Østensjø. Prosent*

	13 år		14 år		15 år	
	Skedsmo	Østensjø	Skedsmo	Østensjø	Skedsmo	Østensjø
Ingen problematferd	51	38	33	44	21	25
1 til 2 poeng	25	24	25	17	18	21
3 til 5 poeng	15	19	22	21	27	31
6 til 9 poeng	8	14	12	8	21	15
10 til 13 poeng	1	5	3	8	6	5
14 poeng og mer	1	1	6	3	9	3
Skedsmo: N=1076	(100)	(101)	(101)	(101)	(102)	(100)
Østensjø: N=413						

Som vi ser kommer de to eldste årsklassene i Østensjø til dels betydelig bedre ut enn de tilsvarende årsklassene i Skedsmo. *Det er 13-åringene i Østensjø som i skiller seg ut, som i betydelig grad opptrer forskjellig fra samme aldersgruppe i Skedsmo, og - når vi kommer til den tyngre delen av skalaen - som langt på vei viser samme "problempofil" som sine to år eldre skolekamerater.*

Under beskrivelsen og diskusjonen av gjenger og gjengtilknytning pekte vi på at ungdom med innvandrerbakgrunn (=unge som oppgir at begge foreldre er født i et annet land enn Norge, er overrepresenterte blant dem som oppgir å være med i en gjeng.

Til sammen er det 71 ungdommer i Østensjø som har innvandrerbakgrunn etter denne definisjonen. Disse utgjør 17 prosent av hele ungdomskullet i bydelen.

På problemindeksen ovenfor skiller disse seg fra ungdom med norsk bakgrunn. Fordelingene er forskjellige på to viktige måter.

For det første er det en betydelig høyere andel av unge med innvandrerbakgrunn som ikke er involvert i noen form for problematferd. Mer enn 49 prosent scorer "null poeng" på problemindeksen ovenfor, mot 30 prosent av unge der foreldre er født i Norge.

For det andre er det et klart mønster, at når unge med innvandrerbakgrunn først er involvert i problematferd, er det flere som oppgir ekstreme scorer. Nesten 13 prosent av ungdommen med innvandrerbakgrunn oppnår 10 eller flere poeng på problemindeksen, mot 7 prosent av unge med norsk bakgrunn.

Når vi splitter problemindeksen i en rus- og en voldskomponent, får vi følgende fordelinger for innvandrere og for norske:

Tabell 6.2 *Involvering med rusmidler for ungdom med norsk- og med innvandrerbakgrunn. Prosent*

	Norsk bakgrunn	Foreldre født utland
Ingen erfaring med rusmidler	38	68
Prøvd alkohol	25	11
-og vært beruset	28	7
Brukt narkotika	9	14
N=412 (Ubesv: 4) (p>.001)	(n=341)	(n=71)

Tabell 6.3 *Involvering i voldsaktiviteter for ungdom med norsk- og med innvandrerbakgrunn. Prosent*

	Norsk bakgrunn	Foreldre født utland
Ingen voldserfaring	66	63
Utsatt for trusler/vold	20	6
Deltatt slagsmål	11	18
-og med i gjeng	4	13
N=412 (ubesv: 4) (p>.001)	(n=341)	(n=71)

I begge fordelingen finne vi et klart polarisert mønster. På rusdimensjonen finner vi at unge med innvandrerbakgrunn i langt mindre grad enn norsk ungdom har prøvd ut rusmidler. Men de relativt få som har forsøkt seg, har i større utstrekning enn norske hatt befatning med narkotiske stoffer. Når vi ser på voldsdimensjonen finner vi om lag samme andel uten erfaringer med vold overhodet. Men når unge med innvandrerbakgrunn først har vært involvert i vold, har de vært det til gangs. Nesten en tredjedel av innvandrerne har deltatt i slagsmål eller er med i en gjeng. Andelen er dobbelt så høy som blant unge med norsk bakgrunn. Innvandrerungdom med høy score på problemindeks tilbringer svært mye av fritiden i sentrum av byen.

Det skal tilføyes at innvandrerne polariserte fordelingsmønster i tabellene ovenfor er et fenomen som *utelukkende gjelder gutter*. Jenter med innvandrerbakgrunn har meget lav score både for indeks over rus- og voldserfaring.

Slikt mønster av polarisering er overensstemmende med de observasjoner NOVA¹¹ gjorde i sin store ungdomsundersøkelse i Oslo for fem år siden. Et av hovedfunnene fra denne undersøkelsen når det gjelder problematferd og unge med minoritetsbakgrunn var at det store flertall av disse var mer lovlige enn sine norske jevnaldrende. En liten gruppe var imidlertid ekstremt involvert i ulike former for rus og kriminalitet, så involvert at betegnelsen "Gjengangere" ble brukt for å karakterisere gruppens involvering i illegale handlinger. Unge med innvandrerbakgrunn var overrepresentert i denne kategorien.

¹¹ Bakken, A.: *Ungdomstid i storbyen*. NOVA-rapport 7/98